

VEDA O SOCIALNEM DELU KOT ZNANSTVENO JEDRO VISOKOSOLSKEGA STUDIJA

Blaž Mesec

Včasih je dobro, da mora človek govoriti v časovni stiski. Prisiljen je kratko povedati, kar misli, ne da bi veliko dokazoval, rožljaj z imeni in navedbami. Ker sem bolj škatlaste pameti, sem prostorčke, po katerih se giblje moj skromni um, kar narisal. Besede so tako bolj razlaga slik kot pa samostojno besedilo.

Rad bi spregovoril predvsem o dveh vprašanjih. Najprej bom prav shematično orisal, kako se je po mojem razvijala znanstvena osnova praktičnega socialnega dela. Nato bom primerjal formalne strukturalne značilnosti vede o socialnem delu z nekaterimi drugimi, dobro uveljavljenimi vedami in na tej osnovi izvedel sklep o njenem akademskem statusu, ki ga po vsej pravici zasluži. Za nameček pa še predlog za učeno ime naše vede, da se bo lahko primerjala vsaj z znanostjo o nogometu.

1. O razvoju znanstvene osnove socialnega dela. - V dosedanjem razvoju teoretične osnove socialnega dela bi, prav grobo lahko razlikovali tri faze. V začetni fazi je tako v svetu kot pri nas prevladovalo mnenje, da je socialno delo praktična stroka, ki se opira na spoznanja različnih že uveljavljenih ved, med katerimi so nekatere imele status "fundamentalnih", druge "aplikativnih". V naši shemi jih imenujmo "osnovne vede", osnovne glede na praktično socialno delo. Socialno delo ni veljalo za vedo. Spoznanja teh drugih ved je bilo treba na nek način povezati s praktičnimi problemi, ki se je z njimi srečevalo strokovno socialno delo; znanje, zbrano z drugimi nameni in v drugih kontekstih, je bilo treba narediti relevantno za to dejavnost. To so dosegli v glavnem na tri načine: z izborom določenih znanj iz osnovnih ved, znanj, ki so sestavljala programe šol za socialne delavce; s posredovanjem posebnih znanj na multidisciplinaren način v okviru seminarjev za socialne delavce iz prakse; in z oblikovanjem metodičnih načel za socialno delo. Tako so v šolah za socialno delo poučevali določene dele osnovnih ved s poudarkom na tisti snovi, ki so jo imeli za posebno blizu socialnemu delu. Nazivi predmetov kot so Psihologija za socialne delavce, Sociologija za socialne delavce ipd. kažejo na to, da gre za izbor iz osnovnih ved, prilagojen posebnim potrebam te stroke. Na seminarjih za socialne delavce so navadno osvetlili določen problem z

vidika različnih ved. Poleg tega pa se je pojavil poseben predmet, to je Metodika socialnega dela, ki je vseboval osnovna načela socialnega dela in njihovo razlago.

Na sliki 1 predstavljajo okenca določene institucionalizirane načine za označevanje korpusov znanja ali načinov prenašanja znanja, puščice pa označujejo pretok znanja. Puščica 1 označuje neposreden pretok informacij z določenega dela osnovnih ved v prakso. Puščica 2 ponazarja, da se je na seminarju za socialne delavce posredovalo znanje več osnovnih ved in se nekako povezalo, da je postalo praktično bolj relevantno. Puščica 3 označuje, da je Metodika socialnega dela prav tako služila kot nekakšna vmesna postaja za prenos in povezovanje znanja iz osnovnih ved okrog problemov socialnega dela. Znanstvenega raziskovanja socialnega dela v tej fazi ni, pač pa socialni delavci že začenjajo izvajati tako imenovane operativne analize za usmerjanje praktičnega dela. Te analize dajo uporabne podatke za praktično odločanje, niso pa temeljno in kritično usmerjene.

Za to fazo je značilno predvsem: (1) Sistem temelji na predpostavki, da je socialno delo zgolj praktična stroka, ki dobi relevantna znanja iz osnovnih ved. (2) Integracija znanj osnovnih ved okrog praktičnih problemov je individualna zadeva - opravi se, če se, v glavah študentov; zametki kolektivne integracijske dejavnosti so v predmetu Metodika socialnega dela, v strokovnih seminarjih in strokovnih glasilih. (3) Raziskovanje je v domeni akademskih disciplin, ki se za socialno delo zanimajo praviloma le postransko. Sole za socialno delo ne opravljajo raziskovalne dejavnosti (tako določa zakon), socialni delavci v praksi in centri za socialno delo izvajajo le operativne analize. Kritičnega, teoretičnega raziskovanja socialnega dela ni. (4) V socialno strukturalnem pogledu je za to obdobje značilen dualizem med akademsko sfero na eni strani in prakso socialnega dela na drugi, saj imamo opraviti z zelo različnimi referenčnimi okviri obeh okolij. Sole za socialno delo so šibki posredniki, ki niso ne enakovreden član akademske strukture (kljub formalni vključenosti v univerzo), ne del "semiprofesionalne" strukture, ki se tudi sama hierarhično organizira, participira na družbeni moči, se pa marsikdaj ne čuti zavezana telesu avtonomno proizvedenega znanja in profesionalni etiki, temveč vsakokratni družbeni avtoriteti. (Opozoril sem, da gre za poenostavitev v idealnotipskem smislu: gotovo so bili že tedaj prisotni elementi drugačne strukture, velja pa tudi, da še sedaj vztrajajo nekatere značilnosti te prve faze).

Za drugo fazo (slika 2) so značilni trije razvojni koraki: (1) Nekdanja Metodika socialnega dela se razdeli na nekaj posebnih predmetov, ki od tedaj dalje sestavljajo skupino strokovnih predmetov: Uvod v socialno delo, Svetovanje v socialnem delu (s skupinskim delom), Skupnostno

socialno delo. Raziskovanje v socialnem delu. Istočasno se boljše profilirajo tudi socialnopolitični predmeti. Ustvari se zavest o treh enakovrednih skupinah predmetov (osnovne vede, "socialnopolitični predmeti", "strokovni predmeti"). (2) Šola sprejme in začne sistematično izvajati program raziskovalnega dela, ki ima značaj kritično-teoretičnega raziskovanja na področjih socialne politike in socialnega dela. V manj kot desetih letih je bilo izvedenih 18 raziskav, v glavnem v okviru usmerjenega raziskovalnega programa Socialna politika in socialno delo. (3) Ob tem se razvije zavest o tem, da je socialno delo ne le praktična stroka, ampak tudi z drugimi povezana vendar avtonomna veda.

Glede na stanje v prejšnji fazi se je bistveno spreminjalo razumevanje v naslednjih točkah: (1) Začeli smo doumevati, da socialno delo ni zgolj praktična stroka, ki črpa znanje iz osnovnih ved, ampak da je v sami naravi stvari (v odnosu med teorijo in prakso oziroma informacijskih tokovih), da se ob praktični dejavnosti postopoma vzpostavi tudi sistem komunikacij o tej dejavnosti. Te komunikacije so v prvem obdobju neformalne, kot so npr. prenašanje informacij o precedensih, o praktičnih izkušnjah, "železnih pravilih" ipd. Postopoma pa se mora ta proces formalizirati in podvreči metodološkim pravilom, da bi bile informacije zanesljivejše. Skratka, ob problemih socialnega dela se začne proizvajati in sistematizirati znanje o tem delu. Oblikuje se veda o socialnem delu. (2) Integracija znanj osnovnih ved ob problemih socialnega dela in s podatki o delovnih postopkih ni stvar posameznega socialnega delavca, ampak je kolektivni posel vseh, ki delujejo na tem področju. Izvaja se v oblikah, ki so uveljavljene v vseh znanostih in katerih bistvo bi lahko na kratko označili kot javno razmišljanje ali raziskovanje o predmetu proučevanja. Socialni delavec naj ne bo obsojen na poslušanje, ampak mora o svojem delu spregovoriti na metodološko šolan način. (3) Za znanstveno utemeljitev in usmerjanje praktičnega socialnega dela ne zadoščajo zgolj raziskave na področju osnovnih ved, raziskave, ki so bolj ali manj relevantne za socialno delo, in tudi ne le operativne analize, ampak so v socialnem delu potrebne teoretične, kritične raziskave njegove lastne prakse.

Tretja faza je tista, v katero mora socialno delo stopiti zdaj. Glede na drugo fazo ni več bistvenih novih elementov; to, kar je nastalo v drugi fazi, je treba dopolniti in utrditi. V področju med osnovnimi in mejnimi vedami na eni strani kot nekdanjo znanstveno osnovo in praktičnim delom na drugi se je ob ohranitvi in vključitvi vseh nekdanjih oblik pretoka znanja iz teorije v prakso in iz prakse v teorijo razvila samostojna veda o socialnem delu. To vedo pojmuje kot zakladnico sistematično urejenega znanja o problemih, ki jih rešuje socialno delo in o njegovih pristopih, metodah in tehnikah; dejavni del te vede pa je razisko-

vanje, ki se deli na tri ravni: na operativno, fundamentalno in metateoretično. V tej fazi bi morala ta veda dobiti jasne institucionalizirane oblike, ki bi zagotavljale njen nadaljnji razvoj (slika 3).

Na sliki 4 je shematično prikazan pretok informacij med teorijo in prakso socialnega dela. V vedo o socialnem delu dotečajo (poleg informacij iz osnovnih ved, kar na sliki ni prikazano) tri vrste informacij. Informacije, ki jih daje raziskovanje socialnih problemov in družbenih pogojev, v katerih nastajajo; informacije o delovanju sistema socialnega varstva in socialnega dela; informacije o odnosu med socialnim delom/varstvom in socialnimi problemi. Te sistematično zbrane informacije pridejo v kolektivni mlin, ki se mu reče "veda o socialnem delu", se v njem predelajo in uredijo ter kot usmeritve za praktično delo na različne načine (vzgojnoizobraževalne oblike, sredstva obveščanja) pridejo v prakso. Ta prikaz je v resnici zelo shematičen in ga ni treba jemati prav dobesedno, ampak bolj kot prisposobo, s katero želimo povedati, da je praktično socialno delo na socialnih problemih neizčrpen vir posebne vrste informacij, ki se morajo na nek urejen in metodičen način predelati, da bi služile praksi.

2. O analogiji z drugimi vedami. - Drugi argument za to, da bi se socialno delo povsem upravičeno lahko uvrstilo med druge vede o različnih področjih človekove smotrne dejavnosti, je njegova strukturalna podobnost z uveljavljenimi vedami. Prav nespodobno se zdi primerjati tako uveljavljeno vedo, kot je medicina, s socialnim delom in celo trditi, da sta si v marsičem podobni. In vendar je podobnost precejšnja in, upamo si reči, po strukturi odnosa med teorijo, raziskovanjem, prakso in poučevanjem popolna. Isto velja za pedagogiko in druge vede, ki proučujejo človekovo dejavnost na posebnih področjih in s posebnimi cilji, kot so organizacijske vede, upravne vede ipd. Poglejmo. Sliki 5 in 6 prikazujeta strukturo odnosa med teorijo in prakso pri medicini in pedagogiki (zelo shematično in poenostavljeno). Posebna vrednota, za katero si prizadeva medicina, je zdravljenje, in dejavnost, s katero se to uresničuje, je zdravljenje. Bodoči zdravnik posluša v šoli dve vrsti predmetov: osnovne in mejne vede (anatomija, fiziologija, fizika, ipd.) ter strokovne ali klinične vede (interna medicina, kirurgija, kardiologija, pediatrija, ortopedija, geriatrija itd.). Pri teh slednjih predmetih se uči neposredno, kako zdraviti. Medicinska veda (poenostavljamo, saj gre v resnici za vrsto posebnih ved) raziskuje postopke zdravljenja; to je srž njenega zanimanja in po tem se razlikuje od drugih ved. Zdravnik hoče vedeti, kako se določena terapija obnese pri določeni bolezni. Raziskovalne ugotovitve o zdravljenju so poleg ugotovitev temeljnih ved gradivo, iz katerega se oblikujejo posebne medicinske vede in ki ga s pridom uporabljajo tudi temeljne vede.

Podobno je s pedagogiko. Vrednota, h kateri si prizadeva vzgojnoizobraževalna dejavnost, je vzgojenost in izobraženost (kakor koli si že v vsakokratnih družbenih pogojih predstavljajo ti vrline). Bodoči vzgojitelj, učitelj ali pedagog posluša osnovne in mejne vede (psihologijo, sociologijo, etiko itd.), jedro njegove strokovne izobrazbe pa sestavljajo strokovne vede kot so teorija vzgoje, didaktika, posebne metodike itd. Predmet pedagoških raziskav je vzgojnoizobraževalni proces in vzgojnoizobraževalna dejavnost; torej posebna smotrna družbena dejavnost. Pedagogika ne raziskuje psiholoških razvojnih procesov. To je predmet razvojne psihologije. Ne raziskuje socializacije kot družbenega in psihološkega procesa. To je predmet sociologije in socialne psihologije. Raziskuje v prvi vrsti vzgojo in izobraževanje kot smotrno človekovo dejavnost.

Tako bi lahko nadaljevali in predstavili strukturo organizacijskih ved, upravnih ved, vede o telesni vzgoji in športu itd. Rezultat bi bil ista struktura, kot jo lahko vidimo pri vedi o socialnem delu (slika 7). Vrednota, ki ji služi socialno delo, je socialna varnost, vključenost in kompetentnost. Bistvo socialnega dela je nudenje pomoči ljudem pri zagotavljanju teh vrednot in razvijanje potencialov samopomoči in solidarnosti. Socialni delavec si mora pridobiti znanje iz osnovnih in mejnih ved (psihologija, sociologija, pravo, pedagogika itd.) in iz strokovnih ved (teorija socialnega dela, socialno delo s skupino, skupnostno delo, upravno delo, socialno delo pri boleznih odvisnosti itd.). Socialno delo kot veda raziskuje postopke praktičnega socialnega dela, poleg tega pa tudi procese samopomoči, vzajemne pomoči in solidarnosti v človeških skupnostih.

Resnično ne vidimo, da bi bile med temi vedami o smotrnih človeških dejavnostih (ali kakor jih imenuje G. Čačinovič-Vogrincič vedami o ravnanju) bistvene strukturalne razlike. Iz tega vsekakor sledi, da je socialno delo kot veda s tega vidika že danes član družine teh ved.

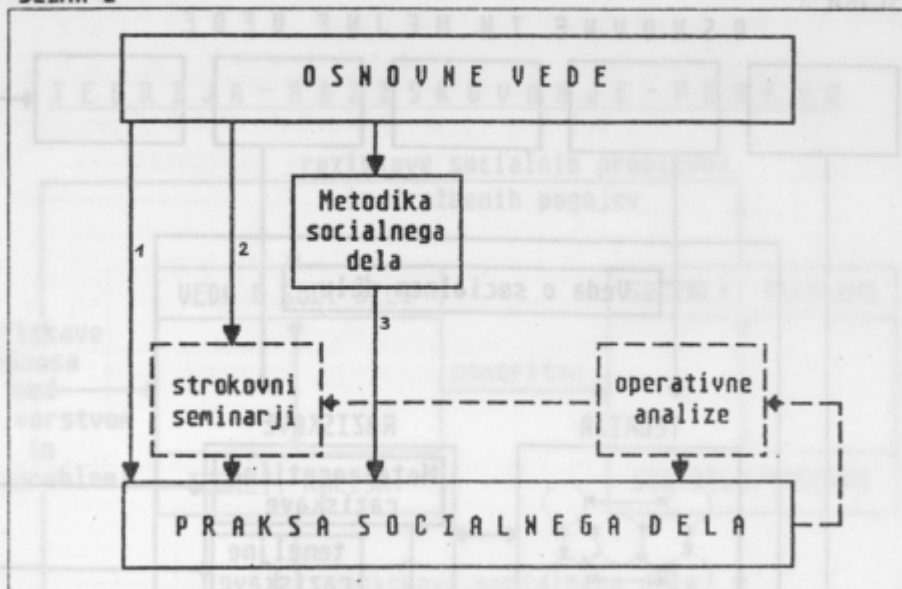
3. Učeno ime. - Veda o socialnem delu nima kakega posebnega imena in to je na tem nečimrnem svetu velika pomanjkljivost in ovira za njeno uveljavitev. Obstaja stvar, ki se imenuje teorija nogometne igre in je del kineziologije, vede zvenечеgega imena. Človeku v resnici zave zaradi tolikšne krivice! In nič ne kaže, da bomo kaj primerne našli. Skovanke, ki izvirajo iz "socius", so že močno zasedene. Nekdo je predlagal: socionomija, socionom. Menda se v neki deželi že zmerjajo tako. Drugi je pomislil na "delo" in prevedel v latinščino ter dobil "agologijo" (od lat. *agere*, delovati). Mogoče bi šlo tudi "agonomija", to bi mi bilo všeč, ker je blizu agronomiji. Sam sem brskal po slovarjih in pomislil pri tem na (socialno) varnost. Latinsko se reče

varnosti *securitas*. To nas privede v nevarno bližino varnostno-obveščevalnih služb. Beseda za varovati je *tueri*, iz tega *tutus*. Tutologija. Ha-ha. Grško se reče varovati *filatamai*. Filatologija, filatelija. Odpade. Potem sem izhajal iz bistva socialnega dela, ki je pomoč. Latinsko je pomoč *auxilium*. Nerodna beseda (auksiliologija). Zanimivo je, da je eden od sinonimov za pomočnika tudi *socius*. Se pravi, da je beseda "socialen" tesno povezana s pomenom "pomoč, pomagati" in ne le z danes običajnim razumevanjem socialnega kot družbenega. *Socius*, socialen je tisti, ki pomaga. Pogled v grški slovar me je pa prav razveselil. Pomoči so rekli Heleni *boetheia*. Z boetologijo seveda ne bo šlo; spominja me na jurčka - *boletus*. Ampak *boetika* je krasna beseda. Nekaj blaženega, beatičnega je na njej. Malo diši po cerkvenem, ampak to je zdaj moderno. Poskusite! Ponovite nekajkrat: *boetika* - veda o socialnem delu. Lepše se sliši kot kinezijologija!

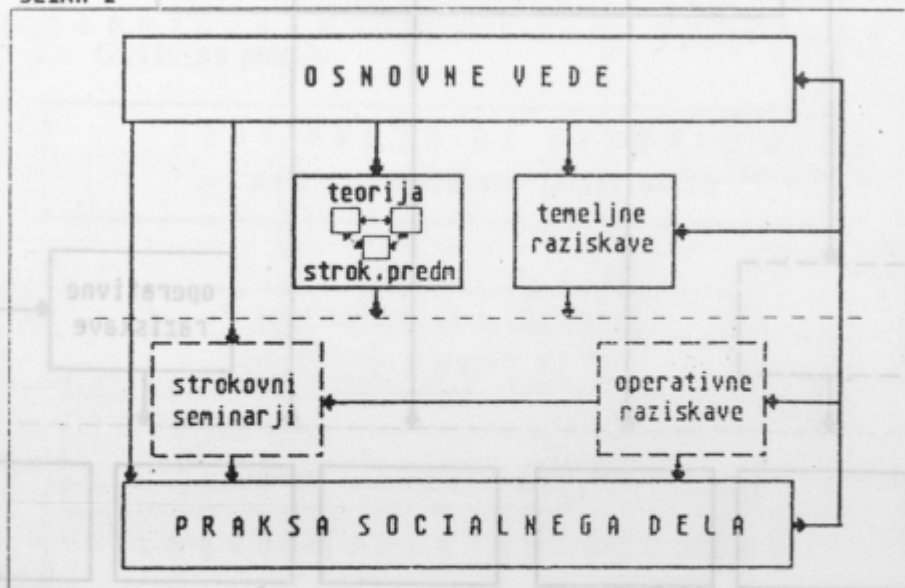
Naj se zresnim. Mislim torej (1) da strukturalne značilnosti tega področja družbene prakse zahtevajo razvoj relativno avtonomne znanstvene osnove, tj. posebne vede o socialnem delu; (2) da ima ta veda formalno podoben značaj kot vede o drugih področjih človekove smotrne dejavnosti. To sta poleg tradicionalnih argumentov o posebnem predmetu in posebnih metodah, (o katerih več na drugem mestu), dva dodatna argumenta, s katerimi utemeljujemo pravico do obstoja te posebne vede.

SLIKA 1

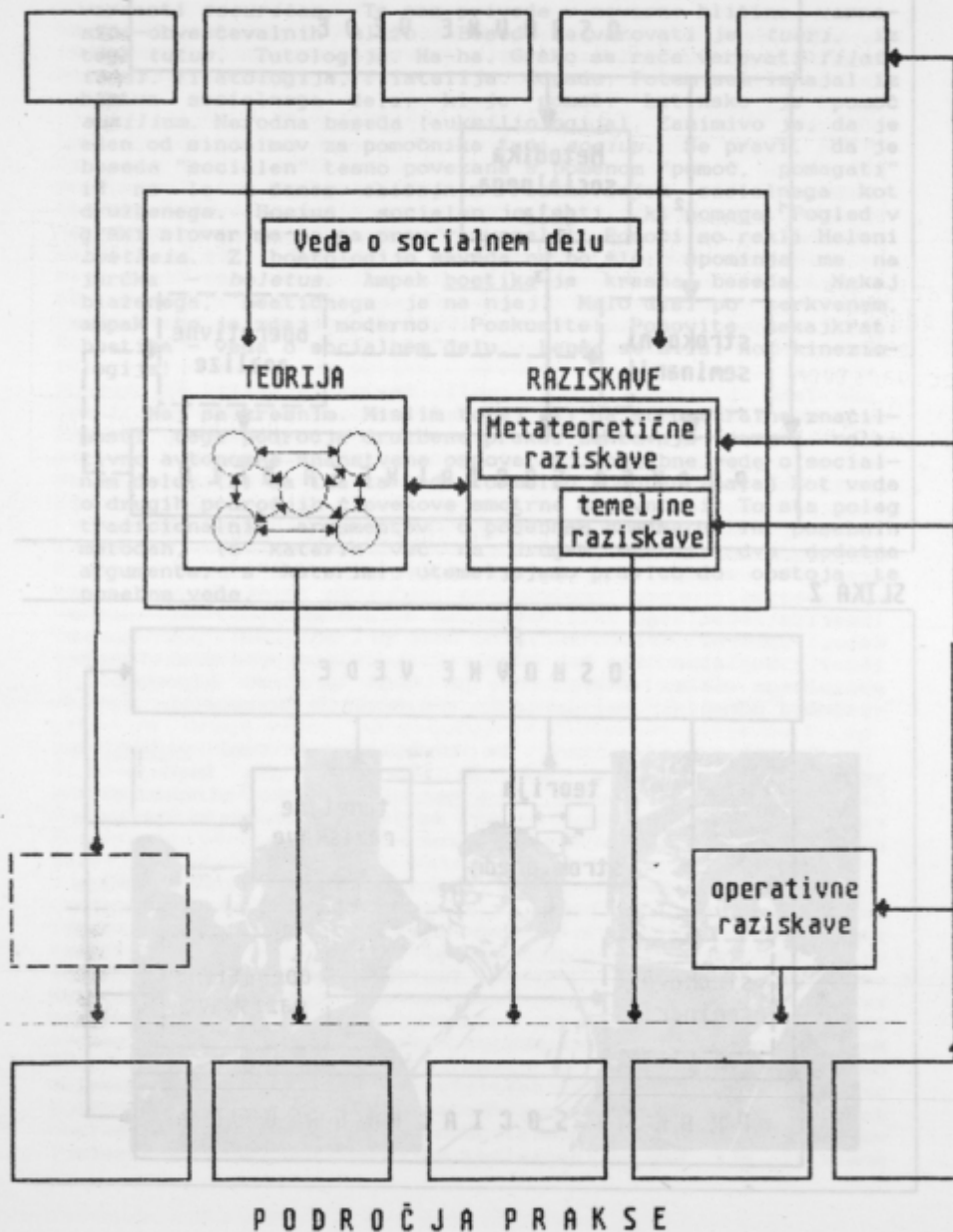

SLIKA 2

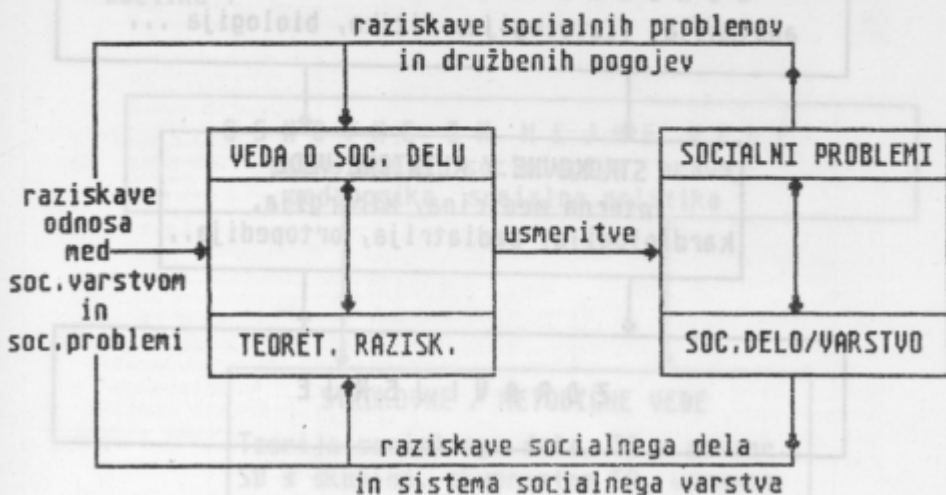
SLIKA 3

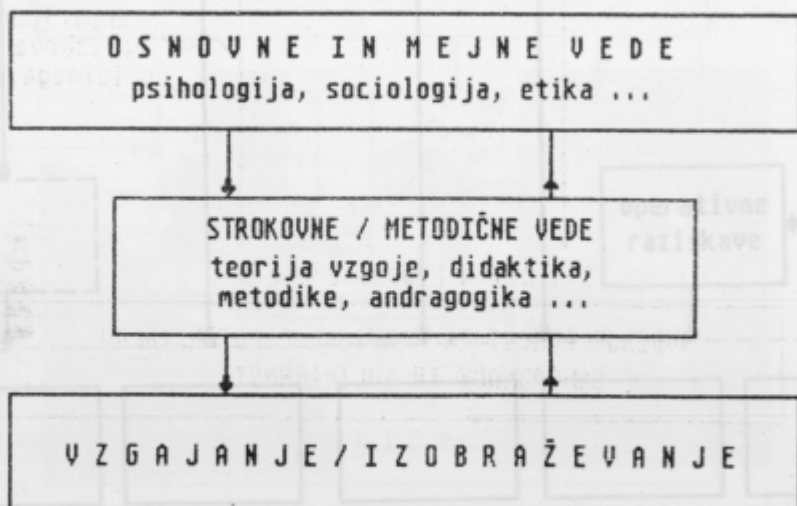
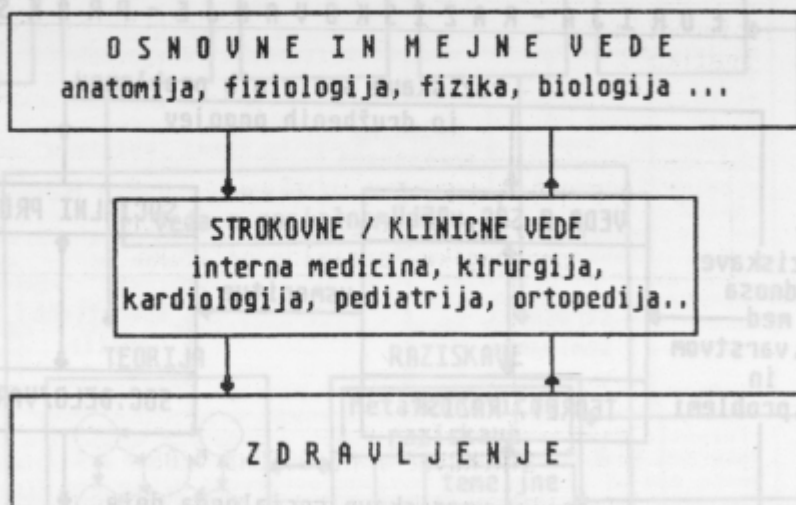
OSNOVNE IN MEJNE VEDE

SLIKA 4

TEORIJA - RAZISKOVANJE - PRAKSA

VEDA O
SOCIALNEM DELU

socionomija ?
boetika ?

SOCIALNA VARNOST
SOCIALNA VKLJUČENOST

OSNOVNE IN MEJNE VEDE
psihologija, sociologija, pravo,
pedagogika, socialna politika

STROKOVNE / METODIČNE VEDE

Teorija socialnega dela, SD s posame.,
SD s skupino, skupnostno SD, upravno
delo, SD s starimi, SD s bolezn. odvis.

empirično
raziskovanje
socialnega dela

SOCIALNO DELO :

NUDENJE POMOČI IN RAZVIJANJE POTENCIALOV
SAMOPOMOČI IN SOLIDARNOSTI